

J. P. de Valk, M. van Faassen ed., *Dagboeken en aantekeningen van Willem Hendrik de Beaufort, 1874-1918* (Rijks geschiedkundige publicatiën. Kleine serie LXXIII, LXXIV, 2 dln.; 's-Gravenhage: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 1993, xlii + 525 blz., 527-1173 blz., f125,-, (geb.), ISBN 90 5216 043 0, f95,-, (pbk.) ISBN 90 5216 044 9).

Niet vaak verloopt de receptie van RGP-delen zo vlot als die van de dagboeken van De Beaufort. In kranten en tijdschriften is er veel aandacht aan besteed en inmiddels heeft de titel zijn weg al gevonden naar de voetnoten. Er zijn enkele redenen aan te voeren die het succes van de uitgave kunnen verklaren. De delen konden worden uitgebracht in de boekenweek die egodocumenten tot thema had. Belangrijker is echter de aard van de publikatie. Terwijl de politieke geschiedenis geruime tijd vooral aandacht heeft gehad voor socialisten, confessionelen en verzuiling, is de laatste jaren de belangstelling voor het liberalisme toegenomen.

De uitgave van de notities van de oudliberale volksvertegenwoordiger en minister van buitenlandse zaken komt dus op een goed moment, ook al omdat vergelijkbare bronnen dun gezaaid zijn. Over dezelfde periode (De Beauforts aantekeningen hebben vooral betrekking op de jaren 1897-1918) zijn er bijvoorbeeld wel de gedenkschriften van de sociaal-democraat Troelstra en delen van de briefwisseling van de antirevolutionair Kuiper, maar is niet veel voorhanden uit liberale kring. Fruins briefwisseling wordt vooral gelezen als bijdrage aan de historiografie en heeft hoofdzakelijk betrekking op een iets vroegere periode; het laatste geldt ook voor het inmiddels uitgegeven gedeelte van N. G. Piersons brieven (terwijl diens veel geraadpleegde dagboek nog op publikatie wacht). Bovendien hebben liberalen traditioneel weinig belangstelling gehad voor de geschiedenis van de eigen politieke stroming, zodat de uitgave van een zelfbeschouwing uit deze groep in een behoefte voorziet.

De goede ontvangst van de delen geldt overigens misschien niet eens in de eerste plaats de bijdrage tot de kennis van de zuiver staatkundige geschiedenis. Hier is geen politiek kopstuk aan het woord die een politieke beweging opbouwt (zoals Kuiper of Troelstra), maar een politiek en intellectueel geïnteresseerde notabele die bespiegelingen ten beste geeft over actuele ontwikkelingen. Lezers zullen de dagboeken soms ter hand nemen omdat zij geïnteresseerd zijn in De Beaufort zelf, maar veel vaker om de politieke en sociaal-culturele mentaliteit van De Beauforts vrijzinnige notabelenmilieu, om de vooroordelen, maar ook de vaak opvallend nuchtere en gedistantieerde beschouwing van hem onwelgevallige ontwikkelingen (de sobere opzet van de annotatie sluit uitstekend aan bij een dergelijk gebruik). Aan de veelzijdigheid van de dagboekantekeningen wordt recht gedaan in de fraaie inleiding waarin De Beaufort niet alleen politiek en intellectueel, maar ook sociaal geplaatst wordt.

Met de inleiding wordt ook een onevenwichtigheid in de dagboeken enigszins gecorrigeerd. Zoals niet ongebruikelijk bij dagboeken, beginnen de aantekeningen van De Beaufort *in médias res*. Zonder de zorgvuldige inleiding zou de onvoorbereide lezer moeite hebben zijn opmerkingen te volgen. Natuurlijk kan de inleiding echter niet verhelpen dat De Beaufort zijn aantekeningen onregelmatig heeft bijgehouden. Pas vanaf omstreeks de eeuwwisseling is er een min of meer doorlopend dagboek, terwijl de laatste jaren van zijn leven, die samenvallen met de eerste wereldoorlog, ongeveer een derde van het aantal pagina's in beslag nemen. Toch hebben de bezorgers De Valk en Van Faassen met de integrale uitgave de enig juiste keuze gedaan. De aardigheid van een dergelijke bron is juist dat onderzoekers haar kunnen gebruiken voor zeer uiteenlopende doeleinden. Om dan te bepalen wat geschrapt zou kunnen worden, is een hachelijke zaak en de lezer zou zich al snel gaan afvragen wat hij gemist heeft. Bovendien kunnen de dagboeken ook in deze vorm gelezen worden als een doorlopend verhaal (wat de populariteit ervan niet weinig bevordert zal hebben). De twee delen, die door een index van

meer dan honderd pagina's ontsloten worden, zullen veel gebruikt worden en kunnen ook in het universitaire onderwijs van groot nut zijn.

We zijn initiatiefnemer De Valk dankbaarheid verschuldigd voor de snelheid waarmee hij dit materiaal (dat G. Taal voor zijn boek over de liberalen nog niet kon raadplegen) voor onderzoeker en belangstellende beschikbaar heeft gesteld. Laten we hopen dat het ING in de toekomst meer van dergelijke egodocumenten openbaar kan maken.

H. te Velde

B.J.H. de Graaff, *De mythe van de stamverwantschap. Nederlanden de Afrikaners, 1902-1930* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 1993, SAI-reeks II; Amsterdam: Suid-Afrikaanse instituut, 1993, vi + 406 blz., f49,90, ISBN 90 74112 04 8).

De Nederlandse betrekkingen met de Afrikaners in Zuid-Afrika hebben de afgelopen jaren de nodige belangstelling ondervonden van Nederlandse en Zuidafrikaanse historici. Door de studies van G. J. Schutte, H. te Velde, C. A. J. van Koppen en M. Kuitenbrouwer zijn we goed geïnformeerd over de ontdekking van stamverwantschap in Nederland aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Over de Nederlandse houding ten aanzien van de apartheid schreven ondermeer Schutte en de Zuidafrikaanse historici W. G. Hendricks en S. E. van der Watt. Maar over de tussenliggende periode weten we nog maar weinig. Daar is nu verandering in gekomen met de dissertatie van De Graaff over Nederland en de Afrikaners tussen 1902 en 1930, waarop hij aan de Vrije Universiteit promoveerde. De Graaff beschrijft hoe de nationalistische gevoelens van stamverwantschap met de Afrikaners in Nederland afnamen na de Boerenoorlog. Het ledenbestand van de belangrijkste pro-Boerorganisatie, de 'Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Vereeniging' (NZAV) daalde snel van 6600 in 1901 tot 2200 in 1910, toen de Unie van Zuid-Afrika tot stand kwam.

De Graaff onderzocht ondermeerde Nederlandse persreacties op de totstandkoming van deze Unie. Daaruit blijkt dat de meeste kranten, ook het socialistische *Volk*, maar weinig waardering konden opbrengen voorde verzoeningsgezinde opstelling van de voormalige Boerengeneraals L. Botha en J. C. Smuts tegenover de vroegere Britse vijanden. De Nederlandse sympathie ging vooral uit naarde nationalistische Boerengeneraal J. B. M. Hertzog die in 1914de Nationale Partij oprichtte en in 1924 als premier van de Unie aan het bewind kwam. Toen de regering-Hertzog het Nederlands als tweede taal in het bestuur, de rechtspraak en het onderwijs verving door het Afrikaans toonden de Nederlandse Afrikanervrienden verenigd in de NZAV daar zelfs begrip voor. Volledige erkenning van het Afrikaner nationalisme zou immers voorde toekomst de beste garantie vormen voor duurzame samenwerking tussen Nederland en Zuid-Afrika. Op aandringen van de NZAV en verwante organisaties knoopten de Nederlandse en Zuidafrikaanse regeringen in 1930 inderdaad volwaardige diplomatieke betrekkingen aan op gezantschapsniveau. Dit markeert het eindpunt van De Graaffs studie.

De Graaff heeft vooral de NZAV en de daarmee verbonden Zuid-Afrikaansche Stichting Moederland (ZASM) uitvoerig onderzocht. Deze ZASM was voortgekomen uit de voormalige Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorweg-Maatschappij met dezelfde initialen. Het resterende kapitaal van deze maatschappij werd gebruikt om via de ZASM en verwante organisaties de stamverwantschap te bevorderen. Daar kwam volgens De Graaff maar weinig van terecht. Het aantal Nederlandse emigranten naar Zuid-Afrika bleef beperkt, de handel en investeringen stagneerden en de Nederlandse taal verkommerde in Zuid-Afrika. De Graaff verklaart de